
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Grimalt Vert, Francesc; Franquesa, Montserrat, dir. Pervivència del vènet al llarg del segle XX. 2015. (1204 Grau en Traducció i Interpretació)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/146946>

under the terms of the **CC BY-NC-ND** license

Treball de fi de Grau

Pervivència del vènet al llarg del segle XX

Francesc Grimalt

Bellaterra, 2015

Tutora: Montserrat Franquesa

Índex

Dades del Treball de fi de Grau.....	3
Pròleg.....	4
1. Estudi descriptiu de la llengua vènet.....	6
1.1 Els articles.....	7
1.1.1 L'article determinat.....	7
1.1.2 L'article indeterminat.....	7
1.2 Els possessius.....	8
1.3 Els possessius curts sense article.....	10
1.3 Els demostratius.....	11
1.4 Els pronoms personals.....	11
1.5 Els substantius.....	14
1.5.1 Noms comuns.....	15
1.5.2 Noms propis.....	15
1.5.3 Noms concrets.....	15
1.5.4 Noms abstractes.....	15
1.5.5 Sufixos.....	15
1.5.6 Diminutius.....	16
1.4.7 Noms estrangers.....	16
1.5. Els verbs.....	17
2. Estudi històric: vènet i italià fins al segle XIX.....	22
3. Segle XX: la política i el vènet.....	24
4. Segle XXI. La pervivència del vènet.....	29
5. Enquesta a cinc parlants de vènet.....	37
6. Conclusions.....	41
7. Bibliografia.....	46

[Escriba texto]

8. Webgrafia.....	47
--------------------------	-----------

[Escriba texto]

Dades del Treball de fi de Grau

Títol: Pervivència de la llengua vènet a al llarg del segle XX

Autor: Francesc Grimalt Vert

Tutora: Montserrat Franquesa Gòdia

Centre: Facultat de Traducció i Interpretació

Estudis: Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2014-15

Paraules clau

Vènet, dialecte, variant, llengua, parla, música, història, gramàtica, enquesta, llengua vènet a.

Resum del TFG

Pròleg

Fa dos anys, vam anar d'Erasmus a Siegen, Alemanya. Allà vam fer amistat amb un grup de noies italianes. Entre elles parlaven italià però, de tant en tant, deixaven anar algun mot que notàvem que no acabava de ser del tot italià. Aleshores, com que el nombre de mots dubtosos que sorgien a les nostres converses s'anava incrementant cada cop més, al final vam haver de parar de fer veure que les entenia i no vam tenir més remei que preguntar-ne el significat. Aleshores una d'elles es va disculpar, d'entrada, justificant-se que allò últim que havia dit era en dialecte, i ho va repetir en italià. Amb l'expressió traduïda, ens vam adonar de com s'assemblaven totes dues paraules i ens vam encuriosir per saber-ne més. És així que, a partir d'aquell punt, ens vam fixar molt en com empraven el llenguatge les meves amigues, i ens ocupàvem de frenar-les quan deien alguna cosa en aquell suposat "dialecte".

No obstant això, el que més ens va atraure d'aquella parla, a banda de les semblances amb l'italià, van ser les semblances amb el català. Ho vam notar perquè de mica en mica vam anar entenent la majoria de les paraules "dialectals" que deien.

La pregunta que ens va sorgir davant de tot això va ser que, ja que aquelles noies podien parlar en aquell llenguatge amb la mateixa fluïdesa que en italià, on hi vèiem una evident similitud amb el català, per què no era una llengua?

I això va ser un dels impulsos de la nostra investigació sobre aquest "dialecte".

Hi ha altres justificacions d'aquest treball que es relacionen amb la inicial, com ara la vinculació que pretenem fer de la llengua vènetica amb el català. La majoria de catalans i catalanes, com molts dels habitants de Catalunya, acaben adquirint una sensibilitat per la societat i alguns, fins i tot, per la llengua, i això els pot portar a interessar-se també per altres cultures i/o llengües minoritàries. Aquesta preocupació va ser la que ens va portar a investigar sobre la llengua vènetica i també va fer que ho comparéssim amb el català. Algun lector italià que llegís això potser no ho trobaria tant lògic, que vinculem aquests dos parlars, però segurament la majoria de catalans ho entenen.

Uns mesos més tard, vam anar a visitar una d'aquestes amigues a la regió italiana del Vènet, i vam tenir l'oportunitat de parlar amb els seus pares, avis i germà.

[Escriba texto]

Ens va meravellar el fet que, si bé el vènet era per la nostra amiga una variant en desús, vulgar i prescindible, pels seus pares i avis era l'única cosa que parlaven de petits. Aquest detall encara ens va fer més salivera, ja que cada vegada hi vèiem més connexions amb la història del català.

Tot això genera, si podem dir-ho així, el següent conflicte, i és que aquest treball ratlla la sociolingüística i, evidentment, ens encantaria comparar tot el material sobre el vènet que hem obtingut amb la qüestió catalana, vinculant-ho amb la història de totes dues llengües.

La manera com enfocarem aquesta pervivència del vènet al llarg del segle XX és la següent: A partir d'un llibret d'exercicis de vènet per a escolars de l'any 1925 amb què ens hem documentat, un grup de música que canta en vènet i que publica discos des del 2007 fins a l'actualitat i els testimonis orals amb qui hem parlat, analitzarem l'evolució del vènet per comprovar quin és el seu grau d'assimilació amb l'italià i compararé breument la situació de la llengua vèneta amb el català, per saber si, com a llengües, estan passant per un procés semblant.

Això vol dir que, més que no des d'una vessant sociolingüística, procurarem enfocar el treball des del punt de vista lingüístic, tot i que esdevenen, de vegades, indestriables.

Esperem no allunyar-nos de l'objectiu que ens hem marcat.

Francesc Grimalt

Terrassa, 21/01/15

1. Estudi descriptiu de la llengua vènet

No podia faltar un marc teòric en un estudi de l'evolució d'un llenguatge. Per tal de conèixer les bases del vènet vam considerar oportú de fer-ne una descripció per entendre'l millor.

És veritat que aquest treball no és de filologia i que la majoria de punts que tractarem no els hem estudiat. Tot i així, hem procurat que aquest apartat fos el màxim d'específic i precís per al que ens interessa. Per això hem optat per explicar esquemàticament com funciona la morfosintaxi, sense entrar en detalls de fonètica o de geografia lingüística.

Un dels problemes que hem tingut ha estat trobar un recull accessible i “fiable” de les normes del vènet. Els manuals més accessibles d'internet ens han sigut útils, però en algun cas hi faltava una explicació més detallada i justificada de les normes, com en el cas del manual de gramàtica de Brunelli, escrit completament en vènet.¹ Per això vam decidir recórrer a un manual imprès, concretament a l'apartat del vènet d'Alberto Zamboni,² el qual, encara que fos més dens d'estudiar, ens va ajudar molt.

Pretenem que aquesta gramàtica sigui útil com a guia per a entendre com es parlava la llengua vènet als anys vint i com es fa actualment. Un cop fet això, la intenció és mirar els textos que hem esmentat al pròleg, i veure què ha quedat i què ha desaparegut. Comparem, per tant, l'estat de la llengua en dos estudis diferents per tal de treure'n conclusions.

¹ BRUNELLI, Michele. *Manual Gramaticale Xenerale de la Léngua Vènet e le só varianti: quarta publicazzion, co xónte nóve*. 4° ed. Basano del Grappa: More Veneto, 2007.

² ZAMBONI, Alberto. *Profilo dei dialetti italiani a cura di Mario Cortelazzo: 5 Veneto*. 5^a ed. Pisa: Pacini editore, 1974.

[Escriba texto]

1.1 Els articles

1.1.1 L'article determinat

L'article determinat, al dialecte vènet, presenta quatre formes, com el català.

Són les següents:

VÈNET	CATALÀ
el (l')	el, l'
la (l')	la
i	els
le	les ³

Exemples:

el gnaro = el niu

el sicòlogo = el psicòleg

la scóa = l'escombra

i s-ciafuni = tipus de pasta per farcir, semblant als canelons

le careghe = les cadires

1.1.2 L'article indeterminat

VÈNET	CATALÀ
un/on	un
na	una

³ Lingua veneta. Sito dedicato alla lingua di un Popolo... <http://www.linguaveneta.it/grammatica2.asp>
[Traduït de l'italià i el vènet]

[Escriba texto]

Exemples:

un (on) àlbaro = un arbre
un scarpon = una bóta (calçat).

Nota: *Un (on)* davant d'*altro*, s'escriu *un (on) altro* o *n altro*, o *naltro* però mai *n'altro*. No es pot i no s'hauria de fer servir, l'elisió. De fet, què elideix l'elisió, si no hi ha res per elidir?

L'article indeterminat *na* = *una*, segons el professor Silvano Belloni, no necessitaria el senyal de l'elisió.⁴

1.2 Els possessius

Els possessius, en vènet, a diferència dels italians, tenen formes curtes i invariables quan van davant d'un nom, i tenen una forma llarga i declinada quan van sols. Cal tenir present que la tercera persona singular és igual que la tercera del plural. Aquest últim cas el veurem amb els verbs, més endavant.⁵

POSSESSIUS CURTS, invariables davant dels noms								
			<i>1a</i> <i>sing.</i>	<i>2a</i> <i>sing.</i>	<i>3a</i> <i>sing.</i>	<i>1a</i> <i>plur.</i>	<i>2a</i> <i>plur.</i>	<i>3a</i> <i>plur.</i>
Definits i indefinits	<i>m. sing</i>	El, un	mé	tó	Só	Nostro	vostro	só
	<i>f. sing</i>	Ta, na				Nostra	vostra	
definits	<i>m.</i>	I				Nostri	Vostri	
	<i>plur.</i>							
	<i>f. plur</i>	Te				Nostre	vostre	

Tal i com hem dit, aquests possessius es fan servir a davant dels noms. A part de *nostro/vostro*, tots els altres sempre tenen una sola forma invariable per al masculí, femení, singular i plural.⁶

⁴ Brunelli, Michele. (2007) *Manual Gramaticale Xenerale de la Léngua Vènetà e le só varianti: quarta publicazzion, co xzónite nóve*. 4° ed. Basano del Grappa: More Veneto.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Brunelli, Michele. (2007) *Manual Gramaticale Xenerale de la Léngua Vènetà e le só varianti: quarta publicazzion, co xzónite nóve*. 4° ed. Basano del Grappa: More Veneto.

[Escriba texto]

Exemples:

El mé gato, el mé amigo; un mé gato, un mé amigo

La mé gata, la mé amiga; na mé gata, na mé amiga

I mé gati, i mé amighi (amisi)

*Le mé gate, le mé amighe*⁷

En canvi, quan estan col·locats sols, les coses canvien. Aquests possessius d'aquí estan col·locats de manera diferent, depenent de si són masculins, femenins, en singular o en plural.⁸

POSSESSIUS LLARGS que van sols								
			1a sing.	2a sing.	3a sing.	1a pl.	2na pl.	3a pl-
definitis	m. sing	El	mio	tuo	Suo	nostro	Vostro	suo
	f. sing	La	mia	tua	Sua	nostra	Vostra	sua
definitis	m. pl.	I	mii	tui	Sui	nostri	Vostri	sui
	f. pl.	Le	mie	tue	Sue	nostre	Vostre	sue

Exemples:

Caxa mia, caxa tua, caxa sua

Casa meva, casa teva,

casa seva.

No xe mia rivà el tó gato, l'è riva el mio

No és el teu gat, el

que ha arribat; ha arribat el meu.

I tó mé gati i xe pi grandi dei mii

Els teus gats són més

grans que els meus.

Le mé amighe, le tue e le sue

Les meves amigues,

le se ga catà al bar insieme

les teves i les seves han quedat juntes al bar.⁹

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ Brunelli, Michele. (2007). *Manual Gramaticale Xenerale de la Lèngua Vèneta e le só varianti: quarta publicazion, co zxonte nóve*. 4° ed. Basano del Grappa: More Veneto.

[Escriba texto]

Sovint, els pronoms *suo/sua/só* (seu, seva, seus o seves), van reforçats amb el pronom personal per emfatitzar qui té la possessió: *el suo de Eu, el suo de eŁa*; en català, traduït literalment seria: “el seu d’ell, el seu d’ella”.¹⁰

*Só moroxa **de Marco**, só fioŁe **de Giovani e Ła Laura**, so fradeŁo **de Ła Maria**.*

En català: “La seva nòvia d’en Marco; les seves filles d’en Giovani i de la Laura, el seu germà de la Maria”.¹¹

1.3 Els possessius curts sense article

Com en italià i en català literari, els possessius curts han d’anar sempre sense article quan acompanyen alguns noms.

Per exemple: *mé pare/papà, mé mare/mama, mé fradeŁo, mé soreŁa, tó pare/papà, tó mare/mama, só pare/papá, só soreŁa*, etc.

En vènet, però, el possessiu sense article és obligatori encara que s’especifiqui amb el complement del nom (als exemples, subratllat) qui té la possessió.

só fradeŁo de Ła Làura.
só mama de Mario e Joani.

En català s’hi posaria l’article i s’ometria el possessiu:

El germà de la Laura.
La mare d’en Mario i del Giovanni.

1.3 Els demostratius

Per una banda, els demostratius, en vènet, igual que els possessius, poden anar units a un nom o tots sols. Quan van units a un nom, el nom va intercalat al mig de les dues parts del demostratiu.

Per altra banda, el masculí singular *qûelo la* (aquell) té una forma més curta si va a davant d’un nom i pot tenir una vocal més llarga quan va tot sol.

Per últim, cal tenir en compte que en vènet modern, a banda del masculí i el femení, molts parlants també incorporen algunes formes autònomes especials amb valor neutre.

Alguns exemples són:

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ *Ibidem*

[Escriba texto]

- *sta roba qua*
- *sto fato qua*
- *qûel fato là*
- *qûel motivo la*

En català:

- això d'aquí
- aquest fet d'aquí
- aquell fet d'allà
- aquell motiu d'allà

El masculí i el femení són demostratius compostos amb els adverbis *là*, *qua* i *qûi* (aquí i allà), mentre els neutres són fets d'una sola paraula: *questo/quelo/quela* (“aquest”, “aquell”, “aquella” i sembla ser que no tenen “aquesta”). A més a més, el masculí i el femení es poden dir de dues maneres, amb *u* o sense. En els neutres, en canvi, la *u* sempre s'ha de pronunciar.

12

1.4 Els pronoms personals

Els pronoms personals substitueixen noms de persones, d'animals o coses. Poden ser de primera persona singular o plural.

Per exemple:

Primera persona singular:

Mi *no me ofendo.*

Jo no m'ofenc.

Noaltri *semo vèneti.*

Nosaltres som vènets.

Segona persona singular:

Ti te *credi de èssere furbo.*

Tu et creus llest.

Voaltri *lavorè poco.*

Vosaltres treballeu poc.

Tercera persona singular:

Lu el *tase*, **ela la** *parla senpre*

Ell calla, ella parla sempre.

Lori i *pianze*, ma **lore le** *ride*

Ells ploren però elles riuen.

En vènet també es fan servir pronoms en les formes proclíiques i enclíiques.

Formes proclíiques:

<i>Te me parli massa pian.</i>	Em parles (a mi) massa fluixet.
<i>Mi te digo de nò.</i>	Jo et (a tu) dic que no.
<i>El me ne ga portà un poche.</i>	Me n'ha portat (a mi) algunes.

Formes enclíiques:

<i>Prométito de darme (a mi) na man?</i>	Em promets (a mi) que m'ajudaràs?
<i>Vorìa farte (a ti) na domanda.</i>	Voldria fer-te (a tu) una pregunta.
<i>No so bon de fàrgheo (ghe + lo) capire.</i>	No sóc capaç de fer-l'hi (a ell) entendre.

Els pronoms personals poden fer de subjecte a un verb, a més a més de complement directe i indirecte.

1) Amb funció de subjecte

1.1) Primera persona

<i>Liana me ga dito: “Mi digo la verità”.</i>	La Luciana m'ha dit: Jo dic la veritat”.
<i>Ciano ga risposto: “Mi no digo busiè”.</i>	El Luciano ha contestat: “Jo no dic mentides”.

1.2) Segona persona

<i>Gò dito a Giorgio: “Ti te stè sito!”.</i>	He dit al Giorgio: “Tu, calla”.
<i>Gò dito a Luisa: “Ti te rèciti ben”.</i>	He dit a la Luisa: “Tu recites bé”.

Veiem-ne la comparació amb altres dialectes seprentionals:

Venecià: Ti ti ridi.	Tu rius.
Milanès: Ti te parlet.	Tu parles.
Bel·lunès: Ti te sente.	Tu sents.
Toscà: Te tu dici.	Tu dius.

Els padovans fan servir només el pronom **te**, sense cap reforçatiu. Els venecians, en canvi, només fan servir **ti**. I a Verona els diuen tots dos.¹³¹⁴

Te rivi senpre tardi!	Sempre arribes tard!
Ti ridi, ma ghèto capìo pùto?	Tu rius, però ho has entès bé?
Ti te mi vol ben.	Tu m'estimes.

¹³ Belloni, Silvano. (1991). Parte 3. Dins Cortelazzo, Manlio (ed.), *Grammatica veneta*: Padova: Esedra editrice, 1991. (2a ed.) [Traduït de l'italià i el vènet]

¹⁴ http://www.treccani.it/enciclopedia/dialetti-veneti_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

[Escriba texto]

En els verbs interrogatius, el pronom de segona persona singular esdevé un **to** enclític.

Per exemple:

Viento trovarme, doman?

Em véns a buscar, demà?

Els pronoms personals següents són de tercera persona singular al masculí i al femení, derivats dels pronoms demostratius llatins.

El studia co gran impegno Ell estudia amb molt d'esforç.

La rivarà in ritardo Ella farà tard.

Lu schersava e éa rireva Ell feia broma i ella reia.

Ela (éa) la fa finta de gnente. Ella fa com si res.

Contento lu, contenti tuti. Content ell, contents tots.

Els pronoms següents són de primera persona plural al masculí i al femení.

Noaltri cantemo, noaltre scoltemo. Nosaltres cantem, nosaltres[, les noies,] escoltem.

Els pronoms següents són de segona persona plural.

Voaltri podì spetare, voaltre nò. Vosaltres [,nois,] podeu esperar[;]
vosaltres[, noies,] no.

Els pronoms següents són de tercera persona plural. Fixeu-vos en el pronom de reforç.

Lori i fa tuto par dispeto. Ells ho fan tot amb desdeny.

Lore le strussia sempre. Elles sempre es cansen.

Beati lori! Fortunae lore! Benaurats, ells! Afortunades, elles!

Segons Carolyn Mackay,¹⁵ “les formes pronominals proclíiques del subjecte representen una forma pleonàstica del subjecte.”

És a dir, és un pronom que no aporta res de nou al significat, però igualment s'hi col·loca per a fer de “reforç” del subjecte.

Els següents exemples en vènet i català ho ensenyen:

Mi fa manyo	jo menjo
--------------------	----------

¹⁵ http://www.venetieventi.it/GVR/ita/gvr/morfologia/part_clitica.htm

[Escriba texto]

Ti te mangi	tu menges
Lu el manya, efa fa manya	ell/ ella menja
noantri (nu) fa manyon (manyen, manyemo)	nosaltres mengem
Vualtri (vu) fa manyé (manyi)	vosaltres mengeu
Uri i manya, fore fe manya	ells/elles mengen

1.5 Els substantius

A la seva gramàtica, Belloni fa la següent distinció, pel que fa als substantius:

- 1) Noms de persones
- 2) Noms d'animals
- 3) Noms de conceptes, accions, qualitats, llocs, etc.

També explica que molts noms en vènet conserven molt més la forma original llatina que els italians.

LLATÍ	VÈNET	ITALIÀ
armariu(m)	armaro, armèr	armadio
aqua	acqua	acqua
cuna	cuna	culla
fémina	fémena	femmina, donna

Belloni classifica els noms segons l'espècie i segons l'origen.

Segons l'espècie, els noms es distingeixen entre comuns, propis, concrets, abstractes i col·lectius.

Segons l'origen, es distingeixen entre primitius, derivats, alterats i compostos.

1.5.1 Noms comuns

òmo (home)

can (gos)

ciòdo (clau)

passiensa (paciència)

[Escriba texto]

Val la pena comparar el tercer, *ciòdo*, amb l'equivalent italià *chiodo*, per veure que la grafia “ch” italiana esdevé “ci” en vènet i s'accentua la síl·laba tònica. El mateix passa amb *ciàve* (*chiave*) o *ciòca* (*chioccia*).

1.5.2 Noms propis

Són noms propis en vènet, per exemple, *Giovàni*, *Bòbi* o *Vèneto*.

Belloni distingeix entre cognoms (*Biasiòlo*, *Munarini...*), sobrenoms (El *Tintoreto*, El *Ruzante*) i pseudònims (*Collòdi*, *Trilussa*).

També escriu sobre la distinció entre noms concrets i abstractes i en cita alguns exemples. La teoria que descriu confirma que funcionen igual que en qualsevol altra llengua.

1.5.3 Noms concrets

Ex: *conéjo* (conill), *pomodoro* (tomàquet).

1.5.4 Noms abstractes

Ex: *meravija* (meravella) *orgòlio* (orgull).

1.5.5 Sufixos

L'apartat dels sufixos ens mostra com la majoria de paraules italianes acabades amb el sufix *-ata*, en vènet acaben amb *-ada*, com en català.

Català	Vènet	Italià
Rucada	Asenada	Azione stupida (sense equivalència).
Esgarrapada	Sgrafada	graffiata
Ventada	Ventada	colpo di vento
Ullada	Ociada	occhiata

1.5.6 Diminutius

Els diminutius prenen una part significativa en el vènet perquè moltes vegades formen

[Escriba texto]

part d'expressions fetes o d'histories que s'explicaven antigament. Molts encara són comuns a l'argot dialectal del Vènet.

Per exemple:

Questo dise: Go fame.

Questo dise: No ghe xe pan.

Questo dise: Lo faremo doman.

*Questo dise: Ghe n'è un tochetto nel **cassetin**.*

*E questo: Damelo a mi, che so **piçenin**.*¹⁶

Aquests exemples pertanyen, en concret, a una de les tres classificacions dels diminutius, que són *-éto, éta / èo, èa* i *-in, ina*.

6.1) **-éto, éta**: *Carleto* (petit Carles), *baseto* (petonet), *omeneto* (homenet).

6.2) **-èò, èa**: *formajèa* (tros de formatge)

6.3) **-in, ina**: *Giovanin* (Joanet), *vestitin* (vestidet), *baretina* (barretina).

1.4.7 Noms estrangers

Un apartat interessant de la gramàtica de Belloni és l'apartat dels noms estrangers.

La paraula *schei*, encara molt viva dins el lèxic vènet, vol dir “diners”. I l'origen de la paraula és alemany, perquè durant l'ocupació austríaca de la Llombardia i el Vènet, les monedes que hi havia es deien *Scheidemünzen*. Els italians abreuaven la paraula, ja que era llarga de pronunciar, i deien *schei*, i així fins avui dia.

Belloni, a l'última part del seu apartat, diu que l'espanyol té molta afinitat amb el dialecte vènet, i cita alguns exemples com *digestion*, *ladron* o *cuchara*, que confirmen la teoria. Una mica abans, per això, quan parla d'exemples de com el *bellunese* escurça alguns mots (*scrit* per “escrit”, *canp* per “camp” o *tenp* per “temps”) o del venecià quan indica que molts noms acaben amb consonant líquida (*tenporal*, *forner*...) no esmenta –

¹⁶ BOGNO, Ettore: *Il mio dialetto: Libro per gli esercizi di traduzione dal dialetto veneto*. Milà: La editoriale libreria.

[Escriba texto]

segurament perquè no ho sap– que tots aquests mots presenten una clara semblança amb una altra llengua romànica, una mica més petita que l’espanyol.

1.5. Els verbs

A continuació faré una breu descripció sobre com es classifiquen els verbs en vènet.

Per començar, Belloni posa els següents exemples:

<i>Me morosa xe bionda</i>		La meva xicota és rossa
<i>I cani rósega i ossi</i>		El gos rosega els ossos
<i>Marieto dorme come un sóco</i>		En Marianet dorm com un soc ¹⁷

El primer cas és un verb copulatiu i els dos següents casos són verbs partitius. És interessant saber que el substantiu del primer exemple, *morosa*, encara és una paraula del lèxic comú en els parlants del vènet. Només els que s’han italianitzat (o es volen italianitzar més) la substitueixen per *ragazza*.

Belloni també descriu com es diferencien els verbs partitius dels verbs transitius. Quan passa del subjecte a un objecte, es diuen verbs transitius. Regeixen un objecte o complement directe.

Com en les altres llengües romàniques, l’objecte directe es pot veure fàcilment si a l’hora d’analitzar la frase ens preguntem sobre qui o sobre què recau l’acció del verb. En vènet, respectivament, *chi* i *cossa*.

Els exemples a continuació són de verbs transitius.

<i>Gò visto(<i>chi</i> ?) Andrea</i>		He vist l’Andrea.
<i>El sartore cuse (<i>cossa</i> ?) i vestiti</i>		El sastre cus els vestits.
<i>El musso magna (<i>cossa</i> ?) erba fresca</i>		L’ase menja herba fresca

En canvi, aquests són intransitius:

<i>Chel putè(l) o pianze (<i>come</i> ?) desperà.</i>	Aquell nen plora desesperat.
<i>Le galine xe corse (<i>dove</i> ?) in ponaro.</i>	Les gallines han corregut al corral.

¹⁷ BELLONI, Silvano. (1991). Parte 3. Dins Cortelazzo, Manlio (ed.), *Grammatica veneta*: Padova: Esedra editrice, 1991. (2a ed.) [Traduït de l’italià i el vènet]

[Escriba texto]

<i>Te vegno trovare (quando?) doménega.</i>	Aniré a rebre't diumenge.
<i>El ga urlà (parché?) dal dolore.</i>	Ha xisclat de dolor.
<i>Il xe 'ndà in gita (con chi?) co i maestri.</i>	Se n'ha anat d'excursió amb els mestres.

A continuació us presentem una descripció de les diferents conjugacions verbals en vènet.

Els verbs en vènet tenen tres conjugacions:

La primera: *cant-are, port-are, tast-are*

La segona: *mantegn-ere, sav-ere, vol-ere*

La tercera: *cus-ire, guar-ire, toss-ire*¹⁸

Els verbs de la primera conjugació són molt freqüents, en vènet. De la segona n'hi ha uns quants menys i, de la tercera, encara menys. Segons explica Belloni a la seva gramàtica, a la llengua parlada hi ha verbs de la segona conjugació que es converteixen en verbs de la primera, de tant freqüents que són.

Per exemple:

Béware i no *bévere* (beure)

Conóssare i no *conóssere* (conèixer)

Crédare i no *crédere* (creure)¹⁹

Tots aquests verbs són paraules esdrúixoles. Les diverses flexions de la conjugació, però, són com les dels verbs de segona conjugació.

El verb bullir, per exemple, es pot pronunciar o bé *bójare*, o *bójere*, i fins i tot *bójìre-bójer*. Les primeres dues formes, però, són deformacions, perquè els verbs de la tercera conjugació acaben amb “ire” tant en vènet com en italià.

Ex: El vin **bóje** da dó giorni.

Fa dos dies que bull el vi.

Noaltri **bojimo** dal caldo

Nosaltres bullim brou.

¹⁸ BELLONI, Silvano. (1991). Parte 3. Dins Cortelazzo, Manlio (ed.), *Grammatica veneta*: Padova: Esedra editrice, 1991. (2a ed.) [Traduït de l'italià i el vènet]

¹⁹ Els accents són per marcar la síl·laba tònica; si no, no els escriuríem.

[Escriba texto]

Fixem-nos en com es conjuguen les persones en vènet, italià i català. El vènet, com hem comentat anteriorment, presenta uns pronoms enclítics a la segona persona, característica molt definitòria del vènet.²⁰

VÈNET	ITALIÀ	CATALÀ
mi dormo	io dormo	jo dormo
ti te dormi	tu dormi	tu dorms
lu (elo, eo), ela (ea) el dorme	egli, ella dorme	ell, ella dorm
noaltri dormimo	noi dormiamo	nosaltres dormim
voaltri dormì	voi dormite	vosaltres dormiu
lori i, lore le dorme	essi, esse dormono	ells, elles dormen

Tal i com Belloni explica a la seva gramàtica, la segona persona singular **ti** és reforçada pel pronom [enclític] **te**; la tercera persona del singular i la tercera persona del plural també accepten un pronom pleonàstic que es manté, encara que el subjecte sigui un nom comú o propi.

Per exemple:

Ti te parli par scerzo

Tu parles fent broma

Luciano **el** magna de gusto

El Luciano està gaudint de l'àpat

Luisa **la** strussia massa

La Luisa cansa massa

Pel que fa al nombre, observem que les terceres persones singular i plural són iguals, en vènet: **lori i, lore le** dorme i **lu** dorme.

Pel que fa al gènere dels subjectes, podem observar que, en vènet, com en italià, cal fer concordança entre el subjecte i el participi, en frases com les següents, amb verb auxiliar *essere*:

Mario *xe stà visto*.

Han vist el Mario.

²⁰ *Ibidem*

[Escriba texto]

Chiara xe stata vista.

Han vist la Chiara.

Giorgio e Silvano xe stài visti.

Han vist el Giorgio i el Silvano.

Lucia e Ana xe stàe viste.

Han vist la Lucia i l'Ana.

Els temps verbals en vènet, segons presenta Belloni, funcionen igual que en italià, i també en català.

En vènet també hi ha els modes finits indicatiu, subjuntiu, condicional i imperatiu i els modes indefinits infinitiu, gerundi i participi.

Una diferència entre el vènet (i entre l'italià) i el català és que els verbs modals s'anomenen servils perquè, diu Belloni, "serveixen" per completar el significat d'un altre verb en mode indefinit.

Per exemple:

*Piero no 'l **podarà** vegnere doman.*

El Pietro no podrà venir demà.

*Tutti **voleva** avere rason.*

Tots volien tenir raó.

Ara bé, una semblança amb la nostra llengua és que ells també diuen "haver de" (**avere da**).

Go da fare ancora la lesson.

Encara he de fer la classe.

Me ga tocà partire sùbito.

M'ha tocat marxar de seguida.

Evidentment, Belloni ho descriu com una diferència amb l'italià, a la seva gramàtica, ja que "dovere" és diferent d'"avere da".

Finalment, el gramàtic explica una distinció entre quatre llengües, inclòs el vènet, per explicar un fenomen d'aquesta parla. I és que una típica forma dialectal d'ells és l'expressió **èssare drio** + infinitiu, que es remet al llatí parlat *de retro ad facere* i a l'italià *stare* + gerundi per expressar una acció en procés de desenvolupament. (És a dir, estar fent alguna cosa).

Així mateix passa amb altres llengües, que també tenen aquesta forma verbal que indica que una acció s'està fent, com ara el *present continuous* de l'anglès, o la forma francesa *être en train de*.

Català **Estic** menjant

Italià **Sto** mangiando

[Escriba texto]

Vènet	So drio magnare
Francès	Je suis en train de manger
Anglès	I'm eating ²¹

21 BELLONI, Silvano. (1991). Parte 3. Dins Cortelazzo, Manlio (ed.), *Grammatica veneta*: Padova: Esedra editrice, 1991. (2a ed.) [Traduït de l'italià i el vènet]

2. Estudi històric: vènet i italià fins al segle XIX

1.1. El vènet antic

Tal i com va dir Joan Veny en una conferència el 7 de maig de 2015, “per entendre el present, cal mirar també el passat”.

I és que el vènet té una evolució diferent, respecte l'italià. Així com el vènet deu els seus orígens a una època que és anterior al llatí clàssic, l'italià és una evolució del llatí vulgar, així com altres llengües romàniques.

Els testimonis que indiquen que ja hi havia escrits en un vènet antic, que s'anomena *venetico*, són algunes inscripcions en esteles funeràries. Aquestes inscripcions es van trobar arreu de l'actual territori vènet, des d'Este fins a Trieste, passant per ciutats com Pàdua o Vicenza. El *venetico* no s'ha sabut del tot quina relació tenia amb les altres llengües indoeuropees. Se sap que presentava semblances amb les llengües itàliques i amb les antigues llengües germàniques.

Es va parlar del segle VI a.C. al segle II a.C.

1.2 Vènet i italià. Dues parles relacionades

A l'època de la caiguda de l'Imperi Romà, el 476 d.C., els bàrbars van envair la península Itàlica. Ja a l'època de l'Imperi, el llatí parlat ja es diferenciava bastant de l'escrit, però la unitat lingüística a Itàlia es va trencar del tot amb aquestes invasions perquè els bàrbars que van arribar a la península feien el que podien per parlar llatí. Això es va modificar, perquè alguna particularitat de la seva llengua va penetrar als parlars romànics d'Itàlia.

No va ser fins al segle XIII que la llengua vulgar també es va fer servir als textos literaris. A partir de llavors, el llatí va començar a desaparèixer com a llengua exclusivament escrita. Aleshores els escriptors van començar a redactar en el seu propi dialecte i, els que encara no ho feien, els van imitar.

Una de les etapes més importants de l'història de l'italià és el segle XIV. Una de les “llengües vulgars”, el toscà, destacava per sobre de les altres gràcies a Dante, Boccaccio i Petrarca. Florència, a més a més, tenia la supremacia econòmica i cultural a Itàlia.

A partir d'aleshores, els italians van discutir molt sobre quina llengua vulgar volien fer servir, quan ja s'havia demostrat que la llengua vulgar tenia una dignitat literària. Davant de tres propostes, el cardenal Pietro Bembo —d'origen vènet— va publicar uns llibres on argumentava que el toscà era la millor opció perquè Petrarca, Boccaccio i Dante havien donat a la llengua vulgar la dignitat de literària.²²

Del segle XVI al XIX el toscà es va imposar cada cop més com a llengua unitària. Es feia servir sobretot com a mitjà de comunicació entre escriptors i científics. Tot i això, no es feia servir per a la comunicació quotidiana com a llengua parlada. Només a la Toscana es parlava el que més tard esdevindria la llengua italiana.

Per tant, el vènet va patir per la seva supervivència com la majoria de dialectes, perquè al s. XIV, de tant potent que era el toscà, no es va poder imposar com a llengua literària. El vènet es feia servir en obres de teatre, sobretot per representar el poble i la burgesia.

Allò que va ajudar a una certa difusió del vènet va ser el progressiu desenvolupament de la República de Venècia, que emprava el vènet com a llengua vehicular, juntament amb el llatí i el toscà.

Més tard, al Renaixement, el vènet es feia servir, sobretot, com a llengua comercial. Va esdevenir fins i tot llengua franca a bona part del mar Mediterrani, perquè els mariners que comerciaven de port a port s'hi entenien. De fet, moltes paraules de l'argot mariner provenen del vènet.

Hi ha hagut diversos esdeveniments que han ocasionat que l'ús del dialecte i, per tant, també del vènet s'hagi anat perdent progressivament.

Per començar, el 1861 calia fer servir una llengua unitària perquè la majoria de població era analfabeta. Hi va haver, però, alguns factors condicionants de l'alfabetització. Molta gent, entre el segle XVIII i XIX va emigrar a l'estranger, sobretot als Estats Units. Per escriure's amb els seus familiars italians es van haver d'alfabetitzar per força; els moviments migratoris interns del sud cap al nord entre el s. XIX i XX van afavorir que la gent no es pogués entendre, si parlaven en dialecte, per tant havien d'escollir una llengua vehicular per a tothom: el toscà. A més a més, amb la unitat d'Itàlia es va instaurar un exèrcit i un sistema burocràtic. Tant els militars com els buròcrates venien de regions diferents i no podia ser que cadascú parlés el seu dialecte.

²² <http://rossanaweb.altervista.org/blog/sintesi-di-storia-della-lingua-italiana/#> [Traduït de l'italià]

A finals del s. XVIII neixen diaris com el *Corriere della sera*, *Il messaggero* o *La Stampa*. Aquests diaris, juntament amb el cinema dels anys 20 del s. XIX són els principals motors impulsors de l'italià.

Escola i dictadura. Anys 20.

Un mitjà pel qual es va imposar progressivament el toscà per sobre de les altres parles va ser l'escola i, al segle XX, que és l'època que ens ocupa en aquest treball, hi ha obres que ensenyen de quina manera es feia servir el dialecte, a l'escola.

Hem triat un llibre que es diu *Il mio dialetto*, d'Ettore Bogno. Giuseppe Lombardo-Radice va establir el 1923 un mètode d'aprenentatge de l'italià a partir del qual els alumnes aprenien l'italià a partir del dialecte. Aquest llibre es va publicar l'any 1925, en plena època feixista, i devia formar part del programa *Dal dialetto alla lingua*, instaurat pel govern de Mussolini.²³ Ja se sap que les doctrines del feixisme reduïen les possibilitats d'expressió a una sola llengua, i la violació d'aquestes normes es pagava molt cara. És per això que la població italiana havia de parlar només italià, i aquest llibre és testimoni de com els instruïen per fer-ho possible.

3. Segle XX: la política i el vènet

Il mio dialetto d'Ettore Bogno, com hem dit, és un llibret publicat l'any 1925. La informació que podem conèixer sobre Bogno és que era un poeta que va viure entre el 1873 i el 1955 i que va ser conegut sobretot per una poesia que va escriure sobre el nen Jesús, titulada *È nato Gesù*. També va compondre algunes poesies en vènet, com ara *La gondola vecia*.²⁴

Una dada interessant és que aquest llibret surt citat a una bibliografia de llibres de lectura aprovats per una comissió italiana que seleccionava els llibres de text que s'havien d'aplicar a l'escola primària italiana entre els anys 1924 i 1925. Aquesta bibliografia forma part d'un compendi anomenat *Il libro per la scuola tra idealismo e fascismo*, d'Anna Ascenzi i Roberto Sani.²⁵ Aquesta dada és cabdal, perquè ens confirma la finalitat que tenia aquest llibret, tot i que simplement mirant la portada ja s'intueix.

²³<http://www.unistrada.it/docenti/24/MaterialeDidattico/2014/150/Dialetto%20e%20italiano%20dallUnit%20a%20oggi.pdf>
[Traduït de l'italià]

²⁴ <http://www.veneziaweb.net/Arte.htm> En català, "La góndola vella".

²⁵ ASCENZI, Anna. SANI, Roberto. (2005). *Il libro per la scuola tra idealismo e fascismo*. L'opera della Commissione centrale per l'esame dei libri di testo da Giuseppe Lombardo-Radice ad Alessandro Melchiori (1923 – 1928). Milà: Vita e Pensiero

Il mio dialetto ofereix un seguit de poesies, embarbussaments, dites i historietes en vènet de l'època per divertir però també per moralitzar els nens. En algunes ocasions hi ha la traducció a l'italià al costat i, si no hi és tota, l'autor fa una tria de quines deuen ser les paraules més dificultoses i en posa la traducció en notes a peu de pàgina.

Els textos que he triat es titulen *I mistieri* ("Els oficis"), *Un libro inveçe de un litro* ("Un llibre enlloc d'un litre") i *Nina Nana* ("Cançó de bressol").

I mistieri

Geri de sera in corte gavemo zogà co tanti fioi e tante fie ai mistieri muti.

Chi fava el calegher, chi fava el fravo, chi el marangon, chi el boter, chi el forner, chi quel da le paste, chi el frutariol, chi el biavarol e tanti altri.

Le tose anca lore: una fava la sartora, un'altra la incolarina, st'altra la pitora...

Insomma tutti i mistieti de sto mondo.

*Gavemo ridesto che mai!*²⁶

Aquest text és una classe exemplar de com es deien els oficis en vènet. Si consultem la gramàtica de Belloni i mirem l'apartat de substantius en confirmarem la teoria.

D'altra banda, també podem observar que la forma verbal *ridesto* és regular. Recordem que en italià és irregular: *riso*.

Un libro inveçe de un litro

El papà de Bepi el ga stabilìo sto ano de no domandar gnente a nissun per comprar i libri de so fio che va a scuola.

Domenega el ga dito a la so famegia:

-Ancuo femo de manco del vin

Cussì el ga fato; e coi schei sparagnai el ga comprà el libro de letura a so fio.

*Che contento che xe Bepi!*²⁷

En aquest text trobem coses que encara es mantenen en vènet modern, per exemple aquest participi: *stabilìo*; també passa el mateix amb *fio*, ja que la majoria de consonants

²⁶ BOGNO, Ettore. (1925). *Il mio dialetto: Libro per gli esercizi di traduzione dal dialetto veneto*. Milà: La editoriale libraria.

²⁷ *Ibidem*.

[Escriba texto]

intervocàliques solen perdre's, en les variants de l'italià. En vènet modern també s'ha mantingut igual; totes les dobles també es perden: *ano*, *Bepi*, *letura*, com a l'actualitat. La paraula més important a destacar, per això, és *ancuo*, que vol dir "avui". Més endavant en veurem l'evolució.

Nina nana

Andemo, vissere,
sera i ***to oceti***,
fin che mi resto
per sti intrigheti.
Za fazzo presto!
E co li termino,
subito mi
vegno co' ti.

In cheba, vardilo,
fin l'oseleto
el xe una bala
*col so **becheto***
soto de l'ala;
via, dunque, subito
fa come lu:
no pianzer più.

Questi che tugola
sora l'altana
xe colombini
che fa la nana
ai so putini;
e se le bestie
le fa cussì,
dormi anca ti.

[Escriba texto]

*Po se ti bulegghi
tanto sul **leto**,
ti sa che arente
ne sta el **veceto**
e che 'l te sente;
che se 'l ne capita
de suso lu,
poveri nu!*

*Via, dunque, scondite,
fichite soto;
dormi, amor mio,
che za deboto,
varda, ò finio;
no voi che meterte
sto taconsin
sul to abitin²⁸*

Riccardo Selvatico

En aquest text hem destacat en negreta els canvis més importants respecte l'italià i que ja hem comentat anteriorment.

<i>andemo</i>	andiamo	anem
<i>to oceti</i>	tuoi occhetti	teus ullets
<i>oseleto</i>	ucelletto	ocellet
<i>becheto</i>	bechetto	bequet
<i>leto</i>	letto	llit
<i>veceto</i>	vechietto	vellet

I també volem comentar l'expressió *poveri nu*. Si feu una ullada a l'apartat dels pronoms personals de la part de la gramàtica, recordareu que el pronom personal de

²⁸ BOGNO, Ettore. (1925). *Il mio dialetto: Libro per gli esercizi di traduzione dal dialetto veneto*. Milà: La editoriale libraria.

[Escriba texto]

primera persona plural és *noialtri*, *noaltri*, etc. Però Belloni, a la seva gramàtica, fa la següent explicació etimològica:

[lat. “*nos alteri*”; *nos* > *noi* > **nu**]

Per tant, és possible que la forma *nu* sigui una manera antiga d’abreujar *noialtri* que li pot haver servit a Selvatico per a la seva poesia perquè rimés amb *lu*.

4. Segle XXI. La pervivència del vènet

No hi ha exactament cap justificació de perquè va començar a haver-hi uns quants grups i cantautors que van començar a compondre en vènet als anys seixanta, però el cas és que a partir d'aquests anys i fins a l'actualitat encara es manté l'ús del vènet en la música.

És curiós que, de la mateixa manera que al segle XIII el vènet es feia servir en comèdies de teatre, avui dia té un estatus molt semblant. I és que persones i grups com Herman Medrano, Rumatera o Chuma Chums fan servir el vènet com a llengua de composició per a les seves cançons i, a més, fan una sèrie de televisió, juntament amb altres grups del panorama musical *punk* del Vènet en què pràcticament només parlen en vènet.

El to emprat en els vídeos de la sèrie denota, això sí, que és per fer riure el seu públic.

A vegades el que veiem als textos de les cançons és una "italianització" del vènet més notòria que en els textos d'*Il mio dialetto*. També queda clar, pel que diuen, que la gent que canta i toca en vènet és per reivindicar la seva identitat cultural, perquè la majoria de cançons parlen de la pàtria on els músics pertanyen i com d'arrelats hi són, del que s'hi menja, etc.

Rumatera és un grup de punk rock que canta en la variant vèneta de Venècia, tal i com podem comprovar amb la forma verbal *xe* del verb "ser", i el pronom *ti*, més propi de la regió de Venècia, que no de Pàdua o Verona.

El grup, que deu el nom a una espècie de peix que, segons diuen a les entrevistes, es pesca per la zona, té sis discos d'estudi i ha fet diversos concerts per tota Itàlia i alguns al Canadà i als Estats Units.

La majoria dels seus textos tenen tres característiques en comú: la reivindicació de la vida de pagès com la millor del món, l'elogi del beure i el menjar i la presència de temes obscens.

En aquesta cançó, igual que en les dues següents, hi veiem el següent tret en comú: les ganes de fer gresca en companyia que tenen els quatre integrants d'aquest quartet venecià.

Aquest primer text ens va molt bé com a encapçalament perquè és una presentació del grup. Diuen que són els Rumatera, que vénen de Cazzago di Pianiga (*Cassago de*

Pianiga en vènet) i que els agrada menjar bé, passar-s'ho bé i especifiquen una mica com volen gaudir més concretament d'aquests dos plaers.

En general, les cultures llatines tendim molt a demostrar de quina manera ens ho passem bé i què ens fa gaudir a l'hora de menjar o de passar una bona estona amb els amics, o amb la família. Rumatera no n'és una excepció.

A més a més, igual que altres grups de música popular, solen tenir algunes frases de comodí que empren quasi a cada cançó. Per exemple, una expressió imprescindible d'entendre per ser oient de Rumatera és *andare in camporea*. L'expressió vol dir, literalment, “anar a cardar al camp” i en italià també és molt comuna entre la gent jove; *ostaria*, paraula vèneta d'*osteria*, que vol dir “taverna”. Els agrada molt, anar-hi.

Rabalton, terme vènet de *ribaltone*, que vol dir “capgirell”. A les cançons de Rumatera es refereixen a quedar completament embriagat.

Semo I Rumatera²⁹

Ou ti semo i rumatera

Coa testa su pal cueo ma coi piè sempre par tera

Forse te ghe xa sentio che femo n bel casin

Ne basta na chitara e venti litri de vin

Co ghemo da scaldarse o pa dassa na reffada

Ne riva Lady Poison a darne na sprussada

De rum e pera no ghemo mai fatto indigestion

De sicuro pi de calche rabalton

Semo i rumatera alsa sta canson

Ne piaxe rosso col saeado a coeassion

Ne piaxe a figa depilata o col caveo

Ne piaxe a bira e anca el stinco de porseo

Femo festa porta un poco de chel bon

Ne piaxe 'ndare in camporea col furgon

Ne piaxe stare coi amighi in compagnia

Ne piaxe bere fora tuta l'ostaria

²⁹ En aquest ja hi veiem que *scaldarse* ja es deia igual que al 1925. (Consulteu *Davanti al fogo* de Bruno Tosi (*Il mio dialetto*)).

[Escriba texto]

*Femo sempre a gara de tega e scorexe
No importa se te si nero bianco o turchese
Che femo festa tuti insieme come dei fradei
Assa stare i schei se abusivo sei
Dolgissimi coe tose, lascia stare la signora
Arare sempre a fondo e semenare fora
Se calcuni te domanda pa Cassago de Pianiga siga
"Rumatera morti de figa!"*

*Semo i rumatera alsa sta canson
Ne piaxe rosso col saeado a coeassion
Ne piaxe a figa depilata o col caveo
Ne piaxe a bira e anca el stinco de porseo
Femo festa porta un poco de chel bon
Ne piaxe 'ndare in camporea col furgon
Ne piaxe stare coi amighi in compagnia
Ne piaxe bere fora tuta l'ostaria*

*Ne piaxe andare al mare sora un bel vespon
Ne piaxe i video tipo stile "ma che oooooooh"
Ne piaxe e robe che xe a grao sora via
Ne piaxaria girare el mondo pa impenirlo de boaria*

*Semo i rumatera alsa sta canson
Ne piaxe rosso col saeado a coeassion
Ne piaxe a figa depilata o col caveo
Ne piaxe a bira e anca el stinco de porseo*

*Semo i rumatera alsa sta canson
Ne piaxe rosso col saeado a coeassion
Ne piaxe a figa depilata o col caveo
Ne piaxe a bira e anca el stinco de porseo
Femo festa porta un poco de chel bon*

[Escriba texto]

*Ne piaxe 'ndare in camporea col furgon
Ne piaxe e robe che xe a grao sora via
Ne piaxaria girare el mondo pa impenirlo de boaria!
De boaria!
De boaria!
De boariaaaaa!
De boaria!
De boaria!
Stemo tuti quanti in compagnia!*

Doman no se lavora

*El me sabo de sera taca ae do de dopo pranso
Ae do e mexa so xa imbriago marso
Ma vago vanti fin matina bonora
Tanto doman
Doman no se lavora*

*Doman no se lavora
Doman no se lavora*

*Semo 'ndai in camporea
Sciukka, Gio e Gosso e mi
Ghe jera anca to sorea
Jera xa e tre ma semo stai là ancora
Tanto doman
Doman no se lavora*

*Doman no se lavora
Doman no se lavora*

*Stasera ormai xe tardi no se torna indrio
Vojo fare festa finchè no so finio
Nialtri Rumatera semo senza pensieri*

[Escriba texto]

O almanco ghe ne ghemo manco

Desso che xe qua Foieri

Doman no se doman no se doman no se lavora

Butime na bira butimene 'ncora

Oggi è sabato domani non si va a scuola

Doman no se doman no se doman no se lavora

Doman no se doman no se doman no se lavora

Butime diexe bire butimene 'ncora

Oggi è sabato domani non si va a scuola

Doman no se doman no se doman no se lavora

Doman no se lavora

Doman no se lavora

Doman no se lavora

Doman no se lavora

E se doman matina te te sveji copà

Co a testa che gira e col stomego inverigoeà

No staghe pensare e dormi n'altra ora

Tanto doman

Doman no se lavora

En aquest text ja comencem a veure una substitució clara del vènet per l'italià a partir de després de l'estrofa on diu *desso che xe qua Foieri* (ara que hi ha el Foieri).

Fixem-nos-hi:

Doman no se doman no se doman no se lavora

Butime na bira butimene 'ncora

Oggi è sabato domani non si va a scuola

Doman no se doman no se doman no se lavora

De cop, ens surt una frase en italià, aquí.

Segons el nostre parer, això pot ser a causa de dos motius:

[Escriba texto]

El primer, que el músic que va compondre aquesta cançó digués que, perquè la mètrica encaixés amb la música, hi convenia l'italià perquè aporta més nombre de síl·labes.

No obstant això, no és la premissa més clara, perquè en vènet simplement quedaria així: *Doman no se va a scuola*. Per tant, tampoc hi guanyaria tant en síl·labes, la cançó.

L'altra possibilitat és que els compositors i músics d'aquesta cançó pensessin que la manera "arcaica" de dir *oggi* en vènet (*ancuo*) ja era massa antiga i que optessin per l'italià davant de l'absència d'un terme més nou per dir *avui* en vènet.

O això, o que directament no sabessin que es deia *ancuo*.

Tosi De Campagna (ft. Herman Medrano)

Cassago... Arin... Camponogara...

Xente che verxe el finestrin e sgatara...

Ocio! Ocio! Ara che sbara!!! Areo

Da bocia fionda e cerbotana

Tiravo drio ae gaine i baini

Dea coeana de me mama

Se tirava a coa ai gati

Se tirava sassi

Se se tirava sege co vaeanghe de pornassi

Tute de flanea, panini coa nutea

Giri coa grasiea e casa in barea

Pai campi al pomerijio

Co Jijio e Cajio

In Caiffo pai fossi e su pal sarajio

Se 'ndava vendemare e spanociare

Sensa farse mae

Tuto par zogare molto naturae

E i toseti in cità sofegai dal cemento

[Escriba texto]

I gà da scoresare par sentire un fià de vento

*I tosi de campagna poenta e ossi magna
Te i cati ae sagre sora el paeo dea cucagna
I tosi de campagna co pissa i se bagna
I porta pasegiare su pa l'arzare a cagna
I tosi de campagna mai visto che i se eagna
Bisogna te i conossi pa becarli in castagna
I tosi de campagna al mare o in montagna
I tosi de campagna xe tosi de campagna*

*El spris col gin... Hu! Ma dove?
A padova dal cinesin - che bon!
Qua i o tajia col grinton e tre olive sul baston
Qua in zona - SEE!
A xente quea bona
Quea co un fià de sae dentro soa meona*

*Tra tosi se capimo
Se no se conossemo
Femo sempre a gara
A chi fa pì el semo*

*No ghemo pei soa lengua
E no semo schissinosi
Signore pareceve
Semo tuti bravi tosi*

*E seto chi se incassa
Pa farse i cassi mii?
Ti! Nialtri semo massa tranquii*

*Nissuni xé cativo
Par queo te o digo*

[Escriba texto]

*Te si cressuo cussì
Te si pa forse me amigo
Me amigo
Te si pa forse me amigo
Se se se se se*

*I tosi de campagna poenta e ossi magna
Te i cati ae sagre sora el paeo dea cucagna
I tosi de campagna co pissa i se bagna
I porta pasegiare su pa l'arzare a cagna
I tosi de campagna mai visto che i se eagna
Bisogna te i conossi pa becarli in castagna
I tosi de campagna al mare o in montagna
I tosi de campagna xe tosi de campagna*

*E co i vede e tete fora
Do minuti e i se inamora
Pò i va casa e i se fa seghe pa tre dì
Cò se ora 'ndare in figa
Gà l'oseo in carne viva
Ma i ghe conta tuti che i xé 'ndai
A gà ciavà*

Ha ha ha ha ha ha HA!

*I tosi de campagna poenta e ossi magna
Te i cati ae sagre sora el paeo dea cucagna
I tosi de campagna co pissa i se bagna
I porta pasegiare su pa l'arzare a cagna
I tosi de campagna mai visto che i se eagna
Bisogna te i conossi pa becarli in castagna
I tosi de campagna al mare o in montagna
I tosi de campagna xe tosi de campagna*

[Escriba texto]

I tosi de campagna in giro e sucche ragna

SE! SE! SE! SE!

I tosi de campagna i risi in testa magna

SE! SE! SE! SE!

I tosi de campagna mai vista na magagna

SE! SE! SE! SE!

I tosi de campagna xé tosi de campagna

SE! SE! SE! SEEEEE!

Se se se!

I tosi de campagna.... Campagna Lupia??

El fenomen del pronom enclític de subjecte es pot veure en diversos fragments d'aquest text:

I tosi de campagna co pissa i se bagna

I tosi de campagna mai visto che i se eagna

Ma i ghe conta tuti che i xé 'ndai [...]

(entre altres casos).

Aquest és el primer indici que el vènet de principis del XX encara és viu en aquest aspecte. I és que és un indicador molt clar dels dialectes del nord.³⁰

Tosi de campagna vol dir, literalment, “nois de pagès” i denota un cop més la reivindicació de la vida de camp d'aquest grup.

5. Enquesta a cinc parlants de vènet

Fa temps em vaig escriure amb el terminòleg musical Albert Romaní per un dubte acadèmic relacionat amb la recerca. Havia d'investigar com es deien alguns termes sobre la bateria en català i no hi havia manera de trobar llibres publicats en català que em servissin com a fonts. Amb això, em va recomanar que recorrés a testimonis orals perquè, va argumentar, “són les fonts més fiables i, a més, són efímeres”. Em va

³⁰ http://www.venetieventi.it/GVR/ita/gvr/letture/interrogative_nord_italia.htm

[Escriba texto]

semblar molt encertat. Per aquest treball he decidit, per tant, fer servir aquest recurs, una vegada més, i per això he repartit aquesta enquesta a cinc parlants diferents.

L'enquesta és la següent:

Enquesta per a parlants de llengua vènet

Francesc Grimalt

Bellaterra, abril 2015

1) En quins d'aquests àmbits fas servir el dialecte i en quins l'italià?

1.2) Amb la família

- ☐ dialecte
- ☐ italià (**si tries aquesta vés a 1.3**)
- ☐ totes dues

1.2.1) Si fas servir el dialecte, el fas servir...

- ☐ Molt
- ☐ Bastant
- ☐ Poc
- ☐ Dic alguna paraula i prou.

1.2.2) I on/quan?

- ☐ En una conversa quotidiana
- ☐ Per fer broma
- ☐ Només quan discuteixo

1.3) Amb els amics

- ☐ dialecte
- ☐ italià (**si tries aquesta vés a 1.4**)
- ☐ totes dues

1.3.1) En cas de dialecte, el fas servir...:

- ☐ Molt
- ☐ Bastant
- ☐ Poc
- ☐ Dic alguna paraula i prou

1.3.2) I on/quan?

- ☐ En una conversa quotidiana
- ☐ Per fer broma
- ☐ Només per discutir

1.3.3) Fas servir el dialecte de la mateixa manera amb tots els amics?

- ☐ Sí.

[Escriba texto]

☐ No. Depèn de la confiança.

2) Fas servir el dialecte en algun d'aquests mitjans? En cas que sí, indica en quins.

- ☐ Xarxes socials (facebook, whatsapp)
- ☐ En notes breus, per exemple, en *Post-it*
- ☐ Apunts personalis o acadèmics
- ☐ Altres:

3) Quanta gent coneixes que faci servir el dialecte a la vida quotidiana?

- ☐ menys de 5
- ☐ entre 5 i 10
- ☐ entre 10 i 20
- ☐ més de 20

4) Coneixes literatura o has llegit alguna publicació o llibre en dialecte? En cas que sí, escriu-ne el títol.

5) Com veus el futur del dialecte?

- ☐ Perdurarà
- ☐ Amb el temps quedarà totalment substituït per l'italià

Els resultats concorden en molts casos amb el que m'esperava, tot i que m'he endut alguna sorpresa.

Com que coneixia la majoria dels enquestats, i amb alguns hi havia conviscut, ja tenia una idea de com feien servir el dialecte en el dia a dia. És per això que la majoria de preguntes anaven molt d'acord en com havia percebut l'ús del vènet amb la gent que vaig conèixer.

Per començar, si bé l'enquesta és per comprovar la pervivència o la pèrdua del vènet, no he pretès deixar l'italià de banda. Per això l'he destacat en negreta. Espero que els enquestats hagin entès que ho he fet a fi que hi hagués lloc per a tothom.

D'altra banda també vull fer un apunt respecte a la pregunta sobre l'ús del vènet segons la confiança entre els amics. La pregunta, tal i com es pot veure a la mostra, presenta dues opcions: O bé es pot parlar en vènet amb qualsevol amic o bé depèn de la

[Escriba texto]

confiança. Els resultats de l'enquesta ensenyen que tot ha anat com m'esperava. L'única enquestada major de 24 anys també va ser l'única que va marcar la primera resposta.

Això demostra, en primer lloc, que els joves enquestats han entès que aquesta pregunta era per a ells, perquè tots han triat la segona opció. En segon lloc, es demostra el que ja vaig viure, i és que un italià no emprarà el seu llenguatge de confiança –el qual anomenen “dialecte”– amb un amic fins que l'amistat no és una mica estreta.

6. Conclusions

Finalment hem arribat a la part de concloure i, com en qualsevol ocasió en què es vol concloure una etapa, cal tornar a mirar on s'ha començat per veure si s'ha complert la hipòtesi plantejada al principi o si s'ha arribat a un resultat molt diferent del que s'esperava.

El cas és que, ja de bon principi, sabíem per on anaven els trets amb les conclusions perquè coneixíem el fenomen del vènet de prop, i ja ens fèiem una idea d'on aniríem a parar.

Recordem, doncs, quina és aquesta hipòtesi: el vènet perviu?

Per resoldre aquest enigma que sembla fàcil però llegit així només és un miratge del que realment oculta, vam optar per fer un treball, i aquest treball el vam dividir en quatre etapes: una part descriptiva del vènet, una part d'història, una anàlisi de l'ús en l'actualitat, en què vam fer una ullada al panorama musical en llengua vènet i una enquesta a uns quants parlants per veure com es fa servir i com es farà servir.

La primera part, la descriptiva, va consistir a explicar a grans trets com funciona la gramàtica en vènet. Gràcies als estudis de Silvano Belloni i Michele Brunelli vam fer un resum de la gramàtica i vam veure que el vènet no només s'assemblava a la majoria de llengües romàniques sinó que tenia una estreta relació amb el català. Precisament aquest vincle amb la nostra llengua ens va despertar molt la curiositat.

Després vam voler-hi aportar una part d'investigació sociolingüística i vam fer una enquesta a cinc parlants de vènet i en vam comentar els resultats obtinguts.

Els resultats que vam obtenir no van ser cap sorpresa perquè, com he dit més amunt a l'apartat de l'enquesta, ja coneixíem de ben a prop el fenomen i ja ens fèiem al càrrec de qui es mirava la qüestió amb més optimisme i qui no; qui parlava més vènet a casa i qui més italià, o qui s'hi interessava més i qui no. De totes maneres, ens van sorprendre les males prediccions que alguns enquestats van fer amb l'última pregunta sobre la pervivència. I és que més persones del que ens esperàvem van condemnar el vènet a mort. Ens va estranyar, perquè ens imaginàvem que, com a integrants de la cultura vènet, en veure la pregunta directa de la possible supervivència de la seva estimada llengua defensarien (almenys en aquesta ocasió) el vènet. No va ser així.

Ens va sorprendre també perquè evidentment, si bé la finalitat d'aquest treball és confirmar si el vènet perviu o no, la il·lusió del qui l'escriu és que sí que pervisqui. Però, al cap i a la fi, les dades són les que tenen l'última paraula.

A continuació, per analitzar l'evolució de la llengua vènet, vam afegir-hi un apartat d'història amb una extensió cap a l'època abans de Crist per entendre'n els orígens i què n'ha quedat actualment i per què. Gràcies a aquesta recerca vam descobrir que al principi es deia *venetico* i que es parlava a més indrets a part del territori que actualment forma el Vènet. Més tard vam descobrir que era una llengua de comunicació entre mercaders de la costa i, més tard, cap a l'edat mitjana, van irrompre els tres autors més importants de la literatura toscana i, com es podrà comprovar a l'apartat, van eclipsar totalment el vènet i la resta de dialectes. Arribats gairebé als nostres dies, Giuseppe Lombardo-Radice va voler sistematitzar ja l'ensenyament de l'italià a partir de la variant de cada parlant (i a nosaltres ens va donar l'impuls per fer l'apartat dels textos del 1925). La repressió del feixisme va actuar, com bé coneixem per la nostra història, en contra de les llengües minoritàries i com no podia ser d'altra manera, el vènet també ho va patir. Finalment, a partir de la vivència personal del qui escriu, hem constatat la presència del vènet a la música. I és en aquest àmbit on també hem pogut fer l'anàlisi de la parla i el grau d'interferència o substitució per l'italià.

En aquest apartat vam redescobrir que el context polític i social és molt influent a la qüestió lingüística. Probablement, si el feixisme no hagués imposat l'italià com a única llengua vehicular, l'ús de les variants no s'hauria perdut tant com això. Però els italians necessitaven alguna llengua sòlida on aferrar-se, no només per una qüestió de dignitat, sinó també per cobrir la seva necessitat bàsica de comunicació. Curiosament, els estigmes que atribuïa el feixisme a les variants de l'italià eren els mateixos que els parlants hi atribueixen a l'actualitat. La frase següent ho confirma:

*[...] l'imposizione dell'uso della lingua italiana in ogni contesto, dalla scuola alla pubblica amministrazione, la sistematica campagna denigratoria verso le lingue alloglotte e i dialetti, descritti e percepiti come lingue parlate da lavoratori manuali e persone di scarso livello culturale [...]*³¹

Per tant, la percepció derrotista dels parlants actuals és la mateixa que la dels anys que encapçalen aquest treball.

Ara bé, pel que fa al concepte “dialecte”, creiem que és molt nociu per la supervivència d'una parla i perquè se l'estimin els seus parlants. “Dialecte” és un concepte que busca brega i origina disputes. Moltes vegades, parlant de la qüestió amb italians i no italians

³¹ [http://it.wikipedia.org/wiki/Italianizzazione_\(fascismo\)](http://it.wikipedia.org/wiki/Italianizzazione_(fascismo))

entesos de l'àmbit, ha sortit l'expressió "tot és qüestió de política". És cert, però també cal veure quines paraules s'empren. Segurament el conflicte hi seria igualment si en lloc de "dialecte" en diguessin "llengua", però com a mínim no tindria aquesta connotació despectiva que té. Manuel Sifre fa servir al seu llibre *Llengua i dialecte* el concepte de "variant lingüística"³². El lector haurà notat que és un dels que hem fet servir per designar el vènet, i és que el trobem més pacífic i més elegant.

També hem après que hi ha hagut altres condicionants que han afavorit que es necessités una llengua vehicular per força, com per exemple els moviments migratoris del sud cap al nord, els quals han obligat a la població de buscar una sola llengua de comunicació.

Seguidament vam voler comparar textos escrits a principis del segle XX i textos actuals. Per fer-ho vam triar un llibret de relats curts d'Ettore Bogno i unes cançons del grup de rock Rumatera. Aquest apartat ens va ajudar a comparar el vènet de totes dues èpoques i veure què es manté als anys actuals de l'etapa inicial.

En total vam triar tres textos del llibret de Bogno i tres cançons de Rumatera; els vam comentar breument i vam fer alguna observació d'alguns termes que costessin d'entendre i vam aportar una comparació entre el vènet de Bogno i el del grup venecià per comprovar quina part de la manera de parlar de principis del segle XX pervivia a l'actualitat. Aquest va ser, en realitat, un dels trets de sortida més importants d'aquest treball, perquè vam trobar molt captivador que es fes música en aquell suposat "dialecte".

El resultat és prou favorable a la pervivència, tenint en compte que, segurament, els compositors de les cançons no deuen parlar vènet a casa, sinó italià i, tot i així, escullen el vènet. No obstant això, també hem trobat una conseqüència molt lògica d'això mateix, i és que en alguns fragments de les cançons directament fan servir l'italià. Per tant, la conclusió d'aquest apartat és que, segons aquestes fonts amb les quals hem investigat, el vènet perviuria amb algunes substitucions lingüístiques.

La nostra experiència personal amb parlants de vènet, per això, ens ensenya que no tothom pensa com Rumatera i altres grups del panorama musical. D'entrada, a la majoria de gent a qui hem plantejat que fèiem aquest treball ens han dit i, fins i tot, insistit que era una idea descabellada i que fer-lo sobre l'italià era molt més bona idea. I és que per molts, el fet de pertànyer a un grup social majoritari, és motiu de força. I l'italià ha permès això. Parlar vènet, milanès o emilià no és un orgull per gairebé ningú, sense anar més lluny, pels amics i amigues que hem fet al llarg del temps que ens ha

³² Sifre i Gómez, Manuel. (2005). *Llengua i dialecte*. Alzira: Edicions Bromera.

ocupat aquesta reflexió. L'estudi sociolingüístic d'analitzar la causa des del punt de vista català és llaminer, però molt complicat, perquè és molt diferent la manera com un català concep el món on pertany de com ho fa un vènet. En la manera d'estimar els seus orígens, la seva història, les seves llengües...

Però el vènet, ara, perviu? Sí. Va sobreviure a la sotragada del feixisme i el seu ús i difusió es van veure afectats, però va sobreviure, i fins avui. Ara bé, avui dia no es parla el mateix vènet que abans. És possible que alguns enyorin el vènet de principis del s. XX, sense italianismes. Però, de totes maneres, cal que agraïm als músics i altres artistes actuals que el facin servir, perquè si no, possiblement el seu ús s'hauria reduït a l'àmbit casolà.

Evidentment, a un català que ha estudiat llengües i que se sent molt arrelat al seu país, li pot passar que s'encaterini per altres petites llengües (o llengües en potència) i pot preguntar-se per què no ho han esdevingut. A un italià, en canvi, no li pot passar, perquè de tant preuat que troba el que ara té, després de sentir-se tan dèbil per no poder escriure unes paraules en una llengua que entengui tothom, no vol ni sentir a parlar de dialectes ni de res que el faci debilitar més. El que fa, en canvi, és agrair a Petrarca, Dante i Boccaccio que donessin, a llur època, una llengua a un país on la gent no s'entenia.

Això vol dir que, si bé hi podria haver alguna percepció negativa veient que la música en vènet és en clau humorística i que l'òpera i els programes d'audiència a la televisió siguin en italià, en tot cas no serà la de cap italià actual. Ans el contrari, dirà que gràcies a Déu que poden comptar amb això, que si no potser encara serien analfabets.

I algun historiador pessimista podria argumentar que la situació del vènet no ha tingut evolució, perquè tan avui dia com fa uns anys, es continua fent servir el vènet per fer riure el poble i no per uns contextos seriosos, en què s'empra l'italià. En aquest sentit, es podria dir que el català ha tingut una evolució més favorable, perquè ara es pot parlar en català per la ràdio i la televisió (fent broma o no) i, qui vol, fins i tot pot escriure tesis i publicar llibres. I, curiosament, com en el vènet, l'escola i els mitjans tornen a ser els elements que més han influït a la pervivència del català.

Per tant, per molt que des d'aquí no entenguem per què no aprecien aquesta riquesa i varietat lingüística que tenen, ells seguiran defensant que aquesta riquesa els ve sobretot de la seva llengua unitària.

Igualment també seria possible la cara oposada de la hipòtesi, perquè un vènet que es posés a estudiar la pervivència del català a l'estat espanyol també tindria molts dubtes

[Escriba texto]

respecte a la convivència entre aquestes dues llengües, també amb un estatus tan diferent.

Però, en tot cas, com se sol dir en moltes ocasions, la qüestió és precisament aquesta, que se'n pugui parlar i que hi hagi debat. Si no hi hagués lloc per a la discussió, encara seríem a la dictadura i, ara, no és el cas.

7. Bibliografia

- Bogno, Ettore. *Il mio dialetto: Libro per gli esercizi di traduzione dal dialetto veneto*. Parte I per la terza classe delle Scuole elementari. Milà: La editoriale libraria, 1925.
- Francesca Cordioli, Sara Zantedeschi, Giuseppe Zantedeschi.
- Brunelli, Michele. (2007) *Manual Gramaticale Xenerale de la Léngua Vèneta e le só varianti: quarta publicazion, co zxónte nóve*. (4a ed.). Basano del Grappa: More Vèneto.
- Zamboni, Alberto. (1974). *Profilo dei dialetti italiani a cura di Mario Cortelazzo: 5 Veneto*. (5ª ed.) Pisa: Pacini editore.
- ASCENZI, Anna. SANI, Roberto. (2005). *Il libro per la scuola tra idealismo e fascismo*. L'opera della Commissione centrale per l'esame dei libri di testo da Giuseppe Lombardo-Radice ad Alessandro Melchiori (1923 – 1928). Milà: Vita e Pensiero
- Camilleri, Andrea. De Mauro, Tullio. (2013). *La lingua batte dove il dente duole* (2a ed.). Bari: Gius. Laterza & Figli
- Arqués, Rossend. (2002). *Diccionari Italià - Català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana SA.
- Sifre i Gómez, Manuel. (2005). *Llengua i dialecte*. Alzira: Edicions Bromera.
- Lamuela, Xavier. (1987). *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema.
- Veny, Joan. *Conferència a l'Auditori de Lletres*. 7 de maig de 2015.
- Salvi, Edvige. (1926). *La viva parola: Esercizi di traduzione dal dialetto vèneto: in conformità dei programmi ufficiali del 1 ottobre 1923*. Palermo: Remo Sandron.
- Diccionari italià - espanyol. http://www.grandidizionari.it/Dizionario_Italiano-Spagnolo.aspx
- Vidal, Pau. (2015). *El bilingüisme mata. Del canvi climàtic al canvi idiomàtic*. Barcelona: Raval Edicions SLU, Pòrtic.

[Escriba texto]

8. Webgrafia

- Dictionari multilingüe online Pons. www.pons.de [data de consulta: 09/06/15]
- Rumatera. http://www.rumatera.com/ve_band.html [data de consulta: 15/03/15]
- <http://www.linguaveneta.it/grammatica3.asp> [data de consulta: 02/02/15]
- http://www.venetieventi.it/GVR/ita/gvr/morfologia/part_clitica.htm [data de consulta: 06/02/15]
- www.ub.edu › ... › La concordança entre el subjecte i el verb [18/01/15]
- Dictionari vènet – italià de la pàgina web www.linguaveneta.it [25/05/15]
- Lingua veneta. Sito dedicato alla lingua di un Popolo...
<http://www.linguaveneta.it/grammatica2.asp> [26/02/15]

[Escriba texto]

Avís legal

2013 © Edward Casa Sharpe. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ésser reproduït, parcialment o total, sense el permís o l'autorització del seu autor.